

Els propietaris i els altres

CONGOST, Rosa
Els propietaris i els altres.
La regió de Girona 1768-1862
Col. Referències, 9, EUMO Editorial,
Vic, 1990, 308 pp.

bles de la part gràfica, que, en aquesta mena de llibres és la fonamental.

La part visual, concebuda com una sèrie de seqüències gairebé cinematogràfiques, ens «expliquen» cada una de les festes com si els ulls del lector anessin mirant els diferents aspectes de l'acte: els grups, les expressions personals, els detalls, els estris, els animals, les cases, la llum,... Cada festa té el seu ambient i les seves característiques pròpies, i aquesta visió perllongada i sense pressa permet copsar la seva veritable essència. L'equip fotogràfic ha anat escorcollant cada poble en els dies adients, fins a fer uns reportatges locals minuciosos i evocadors.

El llibre *La festa a les terres de Girona* és una proesa editorial complicada i difícil, que ha estat possible gràcies a moltes col·laboracions ben lligades. Són tants, que és millor no mencionar noms. Tots hi han ajudat: des de qui ha fet la recerca de documents o fotografies antigues fins a l'impressor, des dels fotògrafs fins al dissenyador del llibre, des dels directors literari i fotogràfic fins als anònims enquadernadors. Passant, certament, per les dues entitats que han iniciat i recolzat l'edició: la Diputació de Girona i la Caixa de Girona. L'edició d'un llibre que ara és un bell objecte que dóna gust mirar pàgina a pàgina, i que, amb el temps, serà sens dubte, un document d'importància indiscutible.

Carles Vivó

Els propietaris i els altres és una obra sorgida per a l'obtenció del darrer grau de l'escala acadèmica que depassa de llarg aquesta contingència i es converteix en una profunda reflexió sobre el que ha estat la realitat del camp gironí durant un període extremadament complex com és el que va de la darrerria del segle XVIII fins a mitjan segle XIX: període de general trasbalsament econòmic, polític i social i que, a partir d'aquest estudi, comença a poder ser valorat en la seva justa mesura.

Aquesta obra culmina un procés d'estudi iniciat al principi de la dècada dels vuitanta quan Rosa Congost situà la gran propietat gironina en el marc del conjunt estatal («Notes sobre la propietat de la terra a les comarques gironines durant la segona meitat del segle XIX» a *Estudi*

General 1, Vol. I (1981), pp. 211-221; «Las listas de los mayores contribuyentes de 1875» a *Agricultura y Sociedad* 27 (1983), pp. 289-375). Ara, en aquest llibre, analitza, en una visió cinematogràfica de la propietat, els mecanismes emprats pels posseïdors dels drets de propietat sobre la terra per a explotar el treball dels altres.

La metodologia arrenca del materialisme històric, despullat, però, de tota mena de rigideses i dogmatismes, i amb un bagatge conceptual, breu («classe» i «explotació»), però, suficient per fer intel·ligibles les dades que ofereix una font excepcional: el Registre d'Hipoteques entre 1768 i 1862 (les possibilitats que aquesta font ofereix les ha estudiat a «Una font poc utilitzada: el registre d'hipoteques» a *Estudis d'Història Agrària* 8 (1990), pp. 201-234). La base documental sobre la qual s'ha bastit aquest treball, que li dóna una enorme solidesa a l'hora de sostenir posicions sens dubte renovadores, i potser polèmiques, ha hagut de ser tractada amb mitjans informàtics, no podia ser d'altra manera!; ha estudiat 12.039 contractes d'arrendament, dels quals 4.758 a preu acotat i 2.633 a parceria; 36.384 contractes d'establiments emfitèutics, dels quals 8.202 són projeccions calculades a partir dels buits documentals; 12.100 contractes de compra-venda, els que depassaven les 999 lliures i 6.142 capítols matrimonials en què el dot/ilegítima pactat era superior a 999 lliures. Per fer-se una idea aproximada de l'ingent volum de dades manipulat, encara cal multiplicar cada acte amb les variables corresponents que, en alguns casos, poden arribar fins a 25.

Els propietaris
i els altres.

Rosa Congost

Eumo Editorial

L'obra que s'inicia amb un pròleg de Pierre Vilar, engrescador, en tan sols dues planes, s'estructura en tres parts a manera de *crescendo* continuat. En la primera part, es tracten les formes que presenta la propietat, sense quedar-se en les formes jurídiques que pugui adoptar, i on s'expliquen les diferents relacions d'explotació que aquests drets de propietat generen: s'explica, per exemple, les raons per les quals, el comte de Peralada reconeix disposar del domini útil sobre unes terres que estan sota la senyoria directa del mestre de cant de Peralada (1806), o que un comte, el comte de Creixell, reconeixi ser home propi del duc de Medinaceli (1774). Les complexitats són evidents, el llibre les explica. De l'anàlisi anterior passa a les diferents formes de la renda de la terra, entesa com a relació d'explotació, tal com ja ens havia avançat en un treball anterior («Reflexions sobre la renda de la terra a la regió de Girona en l'etapa final de l'Antic Règim, 1770-1840» a *Terra, treball i propietat. Classes agràries i règim senyorial als Països Catalans*, Barcelona, Crítica, 1986; pp. 247-277). El delme que els propietaris arrendaven o bé tenien infeudat; els arrendaments de terres, quan es disposava de diferents masos; els establiments emfitèutics que es presenten com una de les principals fórmules emprades per part dels propietaris gironins per obtenir uns ingressos immediats, o bé traspasar uns deutes, amb el pagament anual d'unes quantitats fixes o proporcionals a la collita; els préstecs censals, amb un interès anual del 5% i del 3% a partir de la pragmàtica de 1750. Igualment, amb les dificultats documentals que això suposa, s'estudien també els no-propietaris, *els altres*, els subjectes agents d'aquesta societat: l'exemple de Sebastià Casanovas, pagès de Palau-saverdera, propietari que, en moments de dificultats —un fort endeutament— ha d'anar a «seguir els amos», és un bon exemple d'aquest grup social. La causa directa que havia empès Sebastià Casanovas a llogar-se, l'endeutament, té també un tractament específic. El recurs al crèdit és constant en la societat gironina d'aquest període, i també amb anterioritat; era una sortida, era l'estintol del sistema: els mateixos propietaris

hi acudien per ampliar l'explotació o en moments de dificultats, els permetia de col·locar fills cabalers en religió; al temps que trobem això podem trobar, també, que aquests mateixos propietaris avancen cereals als seus masovers, per a menjar o per sembrar, a retornar quan arribi la propera collita: d'aquesta manera s'asseguraven la percepció de la renda, essent, com era, una altra fórmula d'explotació de renda.

Les modalitats adoptades per, a partir dels drets de propietat, obtenir unes rendes del treball dels *altres* són tractades en la segona part. La proliferació d'establiments emfitèutics com a resposta a la pressió demogràfica configura una especificitat gironina, en relació a les terres de Lleida i també en relació a la Catalunya Central. D'aquesta pràctica participen tots els propietaris: hisendats com els Albert de Figueres amb 283 contractes que abasten 795'2 vessanes o nobles com els ducs de Medinaceli amb 255 establiments i 1.234'17 vessanes. El mapa dels establiments afecta la totalitat de la regió de Girona i ensenya com aquesta opció, de la mateixa manera que la parceria, era una veritable opció de classe: la que convenia als hisendats. L'anàlisi de les clàusules dels contractes d'arrendament a parts de fruits, en què el propietari percebia el terç de tot gra i no únicament d'aresta, evidencia com els propietaris adequaven les rendes als canvis que experimentava el sistema productiu. Aquest apartat acaba amb un capítol que, sens dubte, aixecarà polèmica. A partir de les dades de què disposa, i no són poques!, Rosa Congost planteja com el procés de Revolució Liberal va limitar-se a consolidar els drets de propietat existents i, per tant, va ser altament beneficiós per als hisendats gironins: els delmadors laics van ser indemnitzats; els propietaris útils van redimir els censos i, alhora, es van mantenir com a senyors dels seus emfiteutes fins al punt que els anys quaranta del segle XIX són els de màxima intensitat en l'escripturació dels establiments i, al mateix temps, es van mantenir les rendes eclesiàstiques d'origen laic. El procés de revolució burgesa a la regió de Girona sancionava les mateixes relacions existents: beneficiava els

propietaris en contra dels *altres*.

La darrera part representa el punt d'arribada dels hisendats, la demostració del seu caràcter diferencial, la plena consciència de classe. Els signes d'identitat són evidents: els dots/llegítimes pagats demostren la situació que han assolit i alhora limiten les relacions familiars a nivells gairebé endogàmics; l'ascens social acostuma a ser adornat per títols de ciutadà honorat, donzell, cavaller o noble; fins i tot adopten una llengua diferenciada de la resta de la comunitat, el castellà. No obstant això, segueix la seva preocupació per les seves rendes: el treball agrícola mereix l'atenció dels hisendats gironins. Disposen d'òrgans de difusió propis: *El Bien del País* i *La Granja*; s'interessen per la renovació agrícola, temerosos del descens dels seus ingressos, i funden la Granja Escola de Fortianell; s'organitzen en societats d'agricultura, esteses per totes les comarques, encarregades de la difusió de les innovacions i de la cooperació entre els seus integrants. Tot plegat en el marc d'una defensa de tot allò que suposés atemptar contra els drets de propietat: la defensa de la guàrdia rural i l'oposició a la uniformització de les pràctiques de successió són les principals batalles lliurades en els anys centrals del segle passat. Fins van crear una visió de la societat i de la història: el pairalisme. A hores d'ara, gràcies a aquest llibre de Rosa Congost, però, podem començar a valorar aquesta societat d'una altra manera, sense mitificacions, desemascarada.

Pere Gifre i Ribas